

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความสัมพันธ์ระหว่างโรคตามหลักเวชกรรมแนวพุทธกับการรักษาพยาบาลในทางพระพุทธศาสนานั้น ถือได้ว่าเป็นหลักการเดียวกันกับหลักปัจจุสมุปบาท ดังปรากฏในสังยุตตนิกายมหาวรรคว่า “อริยสาวกนั้นเห็นแจ้งแทงตลอดอริยญาณธรรมด้วยปัญญาเป็นอย่างไร คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้มนสิการโดยแยบคายด้วยดีซึ่งปัจจุสมุปบาท คือเมื่อเหตุ (มีวิชาเป็นต้น) นี้มีผล (มีสังขารเป็นต้น) นี้จึงมี เพราะสหชาติปัจจัยนี้เกิด ผลนี้จึงเกิด เมื่อเหตุนี้ไม่มี ผลนี้จึงไม่มี เพราะเหตุนี้ดับ ผลนี้จึงดับ คือ เพราะอวิชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ฯลฯ ความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้มีได้ด้วยประการฉะนี้ เพราะอวิชาดับไม่เหลือด้วยวิราคะ สังขารจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้มีได้”

เราเคยได้ยินคำว่าความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง ความหิวเพราะไม่มีจะกินก็เป็นโรคชนิดหนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงของฤดู ดินฟ้าอากาศ ทำให้เกิดโรคได้ การเปลี่ยนแปลงอิริยาบถไม่สมดุล นั่งมากไป นอนมากไป ยืนมากไป เดินมากไป วิ่งมากไป เหล่านี้เป็นสาเหตุของโรคปวดขาหรือปวดกระดูกสันหลังได้ เป็นต้น^๑ ซึ่งการรักษาอาจใช้วิธีการรักษาโรคด้วยวิธีการนวด เป็นการช่วยบรรเทาอาการเจ็บปวดของร่างกาย ตามธรรมดาคนเราเมื่อปวดเมื่อยขึ้นมา จะให้เด็กหรือเพื่อนฝูงนวดหรือบีบตามส่วนต่างๆ ของร่างกายตรงส่วนที่ปวดเมื่อย แต่คนที่ทำการบีบนวดนั้นหาได้มีความรู้แต่ประการใดไม่ ถ้านวดผิดพลาดไป ก็อาจทำให้เส้นพลิกแพลงหรือร่างกายพิการไปก็ได้ ดังเคยปรากฏมาแล้ว บางท่านก็นวดสันหลังให้คนเหยียบที่สันหลังแรงๆ นั่นคือการกระทำที่ผิดเป้าหมายอย่างยิ่ง อาจทำให้ไตที่อยู่ตรงบันเอวในร่างกายทั้งสองพิการได้ การนวดอย่างถูกวิธีจะทำให้โรคทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับร่างกายเราหายได้^๒ และการนวดแผนไทยเป็นวิธีการรักษาความเจ็บป่วยที่เก่าแก่วิธีหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์ดั้งเดิมของไทยในระบบการดูแลสุขภาพและการรักษาโรคของคนไทยนับแต่อดีต เป็นการผสมผสานกันกับความเชื่อและความรู้ทางการแพทย์ที่ได้สั่งสมต่อเนื่องกันมาอย่างลึกซึ้ง

^๑ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๔/๕๔๕.

^๒ พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พระสงฆ์กับสาธารณสุขชุมชน, เอกสารประกอบการสอนรายวิชาสาธารณสุขในพระไตรปิฎก ชุดที่ ๓, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์, มปป.), หน้า ๔.

^๓ นคร บางยี่ขัน, ตำราพระบรมครูแพทย์ชีวกโกมารภัจจ์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทดูมยาเบสจำกัด, ๒๕๔๕.), หน้า คำนำ.

มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีการถ่ายทอดทั้งแบบบอกเล่าและจารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรบนแผ่นศิลา สมุดข่อย และใบลาน^๔

การเกิดโรคทางกายมีหลายสาเหตุ คือ โรคเกิดจากดี เสมหะ ลม ไขสันนิบาต ฤดู แปรปรวน การบริหารไม่สม่ำเสมอ การใช้ความเพียรเกินกำลัง ผลของกรรม หนาว ร้อนหิวกระหาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ^๕ ธาตุ ๔ ไม่สมดุล^๖ การไม่รูประมาณในการบริโภค^๗ การถูกสัมผัสจาก เหลือบุงและสัตว์เลื้อยคลาน^๘ การถูกทำร้าย การมีอายุมาก ความเศร้าโศก และการมีโทษมาก เป็นต้น

การเกิดโรคทางกายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานี้ ใกล้เคียงกับศาสตร์ทาง การแพทย์ มีเพียงสาเหตุเดียวที่มีกล่าวเฉพาะในพระพุทธศาสนา คือ สาเหตุของโรคที่เกิดจากผล กรรมดังพุทธพจน์ที่ว่า

บุคคลในโลกนี้...เป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนหินบ้าง ด้วยท่อนไม้ บ้าง ด้วยศัสตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่ เขาให้บริบูรณ์ ยึดมั่นไว้อย่างนั้น...หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรค มาก...มาฉพ การที่บุคคลเป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ด้วยฝ่ามือบ้าง...นี้เป็นปฏิบัติา ที่เป็นไปเพื่อความมีโรคมก^๙

เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับ ผลของกรรมนั้น^{๑๐}

บุคคลทำกรรมใด ทางกาย ทางวาจา ทางใจ กรรมนั้นแล เป็นสมบัติของเขา ทั้งเขาจะนำ กรรมนั้นไปได้ อนึ่ง กรรมนั้นย่อมติดตามเขาไป ดุจเงาติดตามตัวไป ฉะนั้น^{๑๑}

โรคทางกายหากจะแยกตามลักษณะของผู้ป่วยมี ๓ ประเภท ได้แก่ ๑) รักษาหรือไม่รักษา ก็ไม่หาย ๒) รักษาหรือไม่รักษาก็ตามหายเอง และ ๓) รักษาเท่านั้นจึงหาย ไม่รักษาไม่หาย^{๑๒} นี้พระพุทธองค์ ทรงแสดงไว้ในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต^{๑๓} ว่า ๑) คนไข้บางประเภท ได้อาหาร ยา และผู้พยาบาลที่สบายหรือไม่ก็ตาม ก็ไม่หายจากอาการป่วย ๒) คนไข้บางประเภท ได้อาหาร ยา

^๔ อภิชาติ ลิ้มติยะโยธิน, เอกสารการสอนชุดวิชาขนาดแผนไทย , พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.), หน้า ๑-๒.

^๕ อ.ท.ส.ก. (ไทย) ๒๔/๖๐/๑๒๙-๑๓๑.

^๖ ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๓๑/๓๐๖-๓๐๗, อ.ท.ส.ก. (ไทย) ๒๔/๑๑/๑๗.

^๗ ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๕/๑๓๔.

^๘ อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๑/๑๕๗/๒๑๘.

^๙ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๑/๓๕๑.

^{๑๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐, อ.ท.ส.ก. (ไทย) ๒๔/๔๘/๑๐๔.

^{๑๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๑/๑๖๐.

^{๑๒} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พระสงฆ์กับสาธารณสุขชุมชน, เอกสารประกอบการสอน รายวิชาสาธารณสุขในพระไตรปิฎก ชุดที่ ๓, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดพระพุทธบาท เขาคระโดง จังหวัดบุรีรัมย์, มปป.), หน้า ๕.

^{๑๓} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๖๑/๑๕๑.

และผู้พยาบาลที่สบายหรือไม่ได้ก็ตามก็หายจากอาการป่วย ๓) คนไข้บางประเภท ได้อาหาร ยา และผู้พยาบาลที่สบายเท่านั้น จึงหายจากการป่วยไข้

การรักษาโรคที่เกิดขึ้นทางกายนั้น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุมีเครื่องยาไว้ใช้เพื่อบรรเทาความทุกข์ที่เกิดจากโรคเบียดเบียนทางร่างกาย ดังปรากฏในคัมภีร์วินัยปิฎก มหาวรรค ตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตรากไม้ที่เป็นยา คือ ขมิ้น ขิงสด ข่า ว่านเปราะ ว่านน้ำ อุตพิต แผลก หัวหมู และรากไม้ที่ใช้เป็นยาชนิดอื่นๆ ที่มีอยู่ แต่ไม่ใช่เป็นของเคี้ยวของฉัน เธอรับประทานแล้วเก็บไว้ฉันเมื่อมีเหตุจำเป็นจึงฉันได้”^{๑๔} โดยให้ใช้ตามความจำเป็นและตามความเหมาะสมกับโรค ได้แก่ เกส ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย ที่เป็นได้ทั้งยาและมีคุณประโยชน์ทางโภชนาการที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อาพาธด้วยโรคผอมเหลือง ฉันอาหารไม่ได้ให้รับประทานแล้วเก็บไว้ฉันได้นานถึง ๗ วัน และให้ฉันได้ตลอด นอกจากเกสทั้ง ๕ แล้วยังใช้สมุนไพรที่ได้จากต้นไม้ต่างๆ เช่น เปลือกไม้ ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ แร่ธาตุต่างๆ เช่น เปลือก กำมะถัน ผงมูลโคแห้ง แก้วผลพุพองและกลืนตัว และยานัตถ์แก้ปวดหัว^{๑๕} เป็นต้น เป็นยารักษาโรคทางกาย

สาเหตุที่เป็นโรคทางใจหรือทางจิตนั้นก็คือ จิตมีกิเลสตัณหา จึงทำให้เกิดดิ้นรนเกิดทุกข์ใจ ดังที่ท่านได้แสดงสาเหตุแห่งความทุกข์ไว้ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร^{๑๖} ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สาเหตุแห่งความทุกข์ (ความเจ็บป่วยทางจิต) อันเป็นความจริงอันประเสริฐนี้ คือตัณหาอันให้เกิดภพใหม่ ประกอบด้วยความกำหนดเพิลิตเพิลินในอารมณ์ เพิลินไปที่นั้นทีนี้ ได้แก่ ความอยากในกาม ความอยากเป็น ความไม่อยากมีอยากเป็น (ความเบื่อหน่าย)” เพราะตัณหาเป็นสาเหตุนี้เอง จึงทำให้มนุษย์ดิ้นรนทางจิตอย่างไม่มีเวลาหยุดนิ่ง เกิดเป็นโรคทางด้านจิตใจอยู่ตลอดเวลาจนถึงกับพระองค์ ตรัสว่า “นตฺถิ ตณฺหา สมนํ”^{๑๗} แปลว่า “แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาไม่มี”^{๑๘} เพราะแม่น้ำอันยังมีเวลาเต็ม แต่แม่น้ำตัณหาไม่มีเวลาเต็ม ไม่มีเวลาพัก ไหลไปเรื่อยๆ พระอรุณกถาจารย์ได้อธิบายความยิ่งใหญ่ของตัณหาถึงกับอุทานว่า พุดถึงความสูงของตัณหา พรหมโลกก็ยิ่งต่ำไป พุดถึงความกว้าง จักรวาล ก็แคบเกินไปเสียแล้ว ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ผู้ที่จะยืนยันตนเองปราศจากโรคทางจิต แม้ชั่วครู่เดียว ไม่ปรากฏ ยกเว้นพระอรหันต์ผู้สิ้นกิเลสอาสวะแล้วเท่านั้น^{๑๙}

การรักษาพยาบาลโรคที่เกิดขึ้นทางใจนั้น พระพุทธเจ้าทรงมีความเชี่ยวชาญในด้านการรักษาโรคทางใจโดยเฉพาะกล่าวคือ ทรงเป็นแพทย์ในทางวิญญูณ ท่านเปรียบเทียบโรคทางกายรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบันก็หายได้ แต่โรคทางวิญญูณ คือโรคทางความคิดหรือโรคทางกิเลสตัณหา ได้แก่ จิตหรือมโนส่วนลึกที่มันเป็นได้ด้วยอำนาจของกิเลส โดยเฉพาะคืออวิชชาหรือมิจฉาทิฎฐิต้องใช้แพทย์ทางวิญญูณ คือ “พระพุทธเจ้า” มารักษาด้วยยา คือ “ธรรมะ” เท่านั้นถึงจะหายขาด

^{๑๔} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๓/๔๖.

^{๑๕} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๐/๔๔.

^{๑๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๑๗.

^{๑๗} ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๒๕/๑๕๑/๑๑๐.

^{๑๘} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒๕/๒๕๑/๑๑๐.

^{๑๙} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พระสงฆ์กับสาธารณสุขชุมชน, เอกสารประกอบการสอนรายวิชาสาธารณสุขในพระไตรปิฎก ชุดที่ ๓, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์, มปป.), หน้า ๖.

จากโรคทางวิญญาณนี้ได้^{๒๐} โดยทรงมีวิธีการรักษาคือทรงใช้ญาณตรวจดูโรค เมื่อรู้ภาวะของเหล่าสรรพสัตว์แล้ว ก็ทรงวางยา (การแสดงธรรม) คือ ธรรมโอสธ เพื่อเป็นการสกัดต้นตอของโรคที่นอนเนื่องในสันดาน ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า^{๒๑} ธรรมะบางหมวดเมื่อฟังแล้วพิจารณาตาม ทำให้จิตใจสงบระงับ ผ่อนคลาย เป็นสมาธิ ส่งผลไปถึงกายให้หายจากโรคทางกายและโรคทางใจได้ ดังเมื่อครั้งที่พระมหากัสสปะอาพาธ พระพุทธองค์เสด็จไปเยี่ยมอาการแล้วทรงแสดงโพชฌงค์ ๗ ให้ฟัง พระมหากัสสปะได้พิจารณาตามธรรมนั้นก็หายจากโรคนั้นได้ และพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ว่า “อโรคยา ปรมา ลาภา”^{๒๒} แปลว่า “ความไม่มีโรค เป็นลาภอย่างยิ่ง”^{๒๓} ดังนี้ อธิบายว่า ความไม่มีโรค ประกอบด้วยสุขภาพสมบูรณ์มี กำลังกายแข็งแรง มีกำลังสมองว่องไว มีกำลังประสาทคล่องแคล่วและมีกำลังใจเข้มแข็ง นี่คือนามมัยๆ นี่เป็นเครื่องช่วยให้ชีวิตมีสุขภาพสมบูรณ์ปราศจากโรคทั้งกายและทางใจ เมื่อมีสุขภาพที่สมบูรณ์ ร่างกายแข็งแรง สมองว่องไว ประสาทคล่องแคล่ว จิตใจเบิกบานดีแล้ว ชีวิตก็เป็นอยู่ราบรื่นยืนนาน^{๒๔} พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้ภิกษุพิจารณาเรื่อยๆ ว่า “เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้”^{๒๕} เป็นเรื่องที่ทุกชีวิตจะต้องประสบพบเจออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทรงสอนไม่ให้ประมาทในการดำเนินชีวิตคราวใดที่สุขภาพร่างกายได้ประสบกับความเจ็บไข้ได้ป่วย มนุษย์จึงพยายามที่จะแสวงหาวิธีการเยียวยารักษา เอาชนะ ความเจ็บป่วยด้วยรูปแบบต่างๆ เพื่อที่จะให้ตนเองปลอดภัยจากอาการเจ็บป่วยนั้น ในสมัยโบราณมนุษย์ใช้หลักการรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยด้วยวิธีการทางธรรมชาติ คือ ใช้ยาสมุนไพรที่ได้ตามธรรมชาติ นำมาใช้ในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยที่เป็นโรค ไม่ว่าจะเป็นยารับประทาน ยาทา ยาพอกภายนอก แต่ผู้ที่ทำการรักษาพยาบาลได้จะต้องเป็นผู้รู้และเข้าใจในยาสมุนไพรที่มีอยู่อย่างหลากหลายในธรรมชาติ จึงจะสามารถนำมาปรุงหรือประกอบเป็นยาให้ผู้ป่วยได้รับประทาน ทา หรือพอกได้ ในพระวินัยปิฎก หมวดเภสัชขันธ์กะ ได้ระบุถึงการรักษาพยาบาลโรคต่างๆ ด้วยเภสัช ๕ ชนิด คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย พร้อมทั้งยาสมุนไพรที่ได้จากต้นไม้ต่างๆ เช่น เปลือกไม้ ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ แร่ธาตุต่างๆ เช่น เกลือ กำมะถัน ผงมูลโคแห้ง แก้วผลพุพองและกลิ้งตัว และยานัตถ์แก้ปวดหัว^{๒๖} เป็นต้น

^{๒๐} พุทธทาสภิกขุ, **แก่นพุทธศาสน์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๕๑.), หน้า คำนำ.

^{๒๑} พระครูอินทสารวิจิตร อินทสโร (กิจโร), “ศึกษาการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรและธรรมโอสธที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.), หน้า ๓.

^{๒๒} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๐๐/๔๕.

^{๒๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๐/๔๕.

^{๒๔} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธมฺมธโร), **อานูกาพย์แห่งกรรม**, อ้างถึงใน พระมหาพรเทพ อุตตโม (เดชประสาธ), “การศึกษาวิธีบำบัดโรคซึมเศร้าตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.), หน้า ๔๐๑.

^{๒๕} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๔๙-๑๐๐.

^{๒๖} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๐/๔๔.

พระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญในการรักษาพยาบาลภิกษุด้วยความมุ่งหวังจะให้มีความสุขภาพดี ปราศจากการเจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อสุขภาพดีขึ้นแล้วก็จะเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ ด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อาพาธขึ้นมาแสวงหาเภสัช (ยาสมุนไพร) มาทำการรักษาและให้เป็นไปตามอาการของโรคแต่ละอย่างได้ ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตรากไม้ที่เป็นยา คือ ขมิ้น ขิงสด ข่า ว่านเปราะ ว่านน้า อุตพิต แผลก หัวหมู และรากไม้ที่ใช้เป็นยาชนิดอื่นๆ ที่มีอยู่ แต่ไม่ใช่เป็นของเคี้ยวฉัน เธอรับประทานแล้วเก็บไว้ฉัน เมื่อมีเหตุจำเป็นจึงฉันได้”^{๒๗}

แนวความคิดการแพทย์แผนไทย อาศัยการดูแลสุขภาพและการรักษาโดยผ่านการเข้าใจเรื่อง การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของธาตุดิน น้ำ ลม และไฟ ในร่างกายเป็นรากฐาน โดยสมมติชื่อของโรค ตามการพิการของธาตุทั้ง ๔ ตามสมมติฐาน เช่น ธาตุดินที่เกิดที่ตา เรียกว่า โรคตา (จักขุโรค) เป็นต้น

ทฤษฎีการแพทย์แผนไทยตามหลักเวชกรรมเป็นหลักการของการแพทย์แผนไทยในการ ปรงยาตามหลัก ๔ ประการของเภสัชวัตถุ สรรพคุณเภสัช คณาเภสัช และเภสัชกรรม เภสัชวัตถุ คือ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุที่นำมาใช้ประกอบเป็นตัวยา สรรพคุณเภสัช คือ การรู้จักรสและ สรรพคุณของเภสัชวัตถุที่ใช้เป็นตัวยา คณาเภสัช คือ การกำหนดตัวยาหลายอย่างมารวมกันและ เรียกชื่อเป็นชื่อเดียวกัน เภสัชกรรม คือ การปรงยาที่ผสมใช้ตามกรรมวิธีตามตำราแพทย์โบราณ

จึงสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโรคกับหลักเวชกรรมและการรักษาพยาบาลใน พระพุทธศาสนาและตามแนวแพทย์แผนไทย ต่างก็มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างไม่ออก เพราะการรักษาพยาบาลโรคแต่ละโรคนั้นจำเป็นจะต้องอาศัยหลักเวชกรรม หมอที่ชำนาญในการ รักษาโรคต้องรู้จัก ๔ ประการในเบื้องต้นก่อน คือ ๑) รู้ที่ตั้งที่แรกเกิดของโรค ๒) รู้จักชื่อโรค ๓) รู้จัก ยาสำหรับแก้โรค และ ๔) รู้ว่ายาวงายใดจะควรแก้โรคชนิดใด จึงจะทุเลาเบาบางหรือหายได้ ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างโรคกับหลักเวชกรรมต้องมีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน การที่พระพุทธองค์ทรง อนุญาตการแสวงหาสมุนไพรมารักษาโรคที่เกิดขึ้นกับภิกษุผู้ป่วยก็เป็นการนำความสัมพันธ์ระหว่าง สมุนไพรซึ่งใช้เป็นยาในการรักษาโรคกับหลักเวชกรรมมาวินิจฉัยโรคทางกายแล้วทำการรักษาให้หาย จากอาการที่กำลังประสบอยู่เพื่อสงเคราะห์ภิกษุในเบื้องต้น ตราบใดที่สุขภาพร่างกายมีความสุขเจ็บป่วย แล้ว ก็ไม่เอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์ได้ ย่อมส่งผลกระทบต่อจิตใจโดยตรง

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ระหว่างโรคกับหลักเวชกรรมตามแนวพุทธศาสนาเถรวาทและการรักษาพยาบาลตามแนวแพทย์แผน ไทย เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตได้อย่างแท้จริง

^{๒๗} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๓/๔๖.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักเวชกรรมตามแนวพุทธในพระไตรปิฎก
- ๑.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโรคกับหลักเวชกรรมตามแนวพุทธในพระไตรปิฎกและการรักษาพยาบาลตามแนวแพทย์แผนไทย

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโรคกับหลักเวชกรรมตามแนวพุทธศาสนาเถรวาทและการรักษาพยาบาลตามแนวแพทย์แผนไทย

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

๑.๓.๒.๑ เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ ศึกษาหลักเวชกรรมตามแนวพุทธในพระไตรปิฎก โดยศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๑.๓.๒.๒ เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโรคกับหลักเวชกรรมและการรักษาพยาบาลตามแนวแพทย์แผนไทย โดยศึกษาค้นคว้าอรรถกถา ฎีกา คัมภีร์อื่นๆ ตลอดจนทั้งเอกสาร หนังสือ สิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ โรคทางกาย หมายถึง โรคที่เกิดจากธาตุ ๔ ภายในร่างกายไม่สมดุล เกิดจากฤดูแปรปรวน การบริหารไม่สม่ำเสมอ การใช้ความเพียรเกินกำลัง การไม่รุ่มปรมาณในการบริโภค

๑.๔.๒ โรคทางจิต หมายถึง โรคทางความคิดหรือโรคทางกิเลสต้นเหตุ ได้แก่ จิตหรือมโนส่วนลึกที่มันเป็นได้ด้วยอำนาจของกิเลส โดยเฉพาะคืออวิชชาหรือมิจฉาทิฏฐิ

๑.๔.๓ หลักเวชกรรม หมายถึง การตรวจรักษา การวินิจฉัย การบำบัดหรือการป้องกันโรคด้วยกรรมวิธีต่างๆ ทั้งที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและตามแนวแพทย์แผนไทย

๑.๔.๔ การรักษาพยาบาล หมายถึง กระบวนการรักษาที่อาศัยความรู้และวิธีการตามแบบหมอโบราณและปัจจุบันโดยใช้ยาสมุนไพรมาช่วยในการบำบัดรักษา

๑.๔.๕ สมุนไพรบำบัด หมายถึง การรักษาพยาบาลโดยการใช้ตำรับยาไทยที่ได้มาจากธรรมชาติกล่าวคือ ต้นไม้ รากไม้ เปลือกไม้ ได้แก่ ขมิ้น ขิงสด ข่า เป็นต้น

๑.๔.๖ พุทธโอสถ หมายถึง พุทธวิธีบำบัดรักษาผู้ป่วยโดยการใช้พุทธานุภาพซึ่งเป็นอีกวิธีหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาทำการรักษาโรค

๑.๔.๗ ธรรมโอสถ หมายถึง การนำธรรมะบางหมวดมาแสดงให้ผู้ป่วยทางจิตใจได้รับฟัง เมื่อฟังแล้วใคร่ครวญพิจารณาตามธรรมนั้น ทำให้จิตใจสงบระงับ ผ่อนคลาย เป็นสมาธิ ส่งผลไปถึงกายให้หายจากโรคทางกายและโรคทางใจได้

๑.๔.๘ สังฆโอสถ หมายถึง การที่พระสงฆ์ได้สงเคราะห์ผู้ป่วยช่วยบรรเทาความเจ็บปวดทางกายและผ่อนคลายความเครียดวิตกกังวลใจต่างๆ อีกทั้งคอยให้สติพิจารณาธรรมตั้งอยู่ในความไม่ประมาทและสอนให้อยู่กับความจริงของชีวิตในปัจจุบันด้วยการสวดบ้าง ด้วยการแสดงธรรมบ้าง

๑.๕ ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า มีตำรา หนังสือ เอกสาร และสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยซึ่งสอดคล้องกับความสัมพันธ์ระหว่างโรคกับหลักเวชกรรมและการรักษาพยาบาลตามแนวแพทย์แผนไทย ผู้วิจัยจึงนำมาศึกษาตามลำดับดังนี้

๑. ตำรา/หนังสือ

พุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ในหนังสือ “ธรรมศาสตร์ : ปรัชญาแห่งความพอเพียง” ว่าปัญหาของมนุษย์ทุกชนิดควรจะถูกตัดลงไปด้วยศาสตร์คือ ธรรมะ ปัญหาเกิดขึ้นได้ทุกอย่างทุกทาง ปัญหาทุกยุคทุกสมัยของมนุษย์เป็นปัญหาทางกาย, ปัญหาทางจิตและปัญหาทางวิญญาณ ทั้งหมดนี้เป็นปัญหาส่วนบุคคล ความก้าวหน้าทางวัตถุมี อย่างรวดเร็วรุนแรงมากเพราะใครๆ ก็ชอบแล้วทำได้ง่าย ส่วนเรื่องทางจิตยังไม่ค่อยมีการค้นคว้า^{๒๘}

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ได้เขียนเรื่อง แนวคิดไทยเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย สรุปได้ว่าไสยศาสตร์เป็นผลลัพธ์ของกระบวนการปรับตัวทางสังคมและการแสวงหาความมั่นคงทางจิตใจของมนุษย์ ไสยศาสตร์มีทั้งเป็นรูปธรรมทางกายภาพและเป็นนามธรรมอันประกอบขึ้นด้วยอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กำหนดและแบ่งการตามความเป็นไปของชีวิตมนุษย์และธรรมชาติทั้งปวง อำนาจเหล่านี้แผ่รังและสิ่งสถิตอยู่ในสรรพสิ่งทุกหนทุกแห่ง โดยมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น ผีฟ้า ผีแถน รุกขเทวดา เจ้าที่ อำนาจศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ สามารถก่อให้เกิดคุณและโทษได้ หากใครละเมิดกฎเกณฑ์อันศักดิ์สิทธิ์อาจบันดาลให้เกิดเคราะห์กรรมต่างๆ รวมทั้งความเจ็บป่วยขึ้นได้^{๒๙}

เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ ได้กล่าวถึงหลักพระพุทธศาสนาที่มีต่อหลักการทางการแพทย์แผนไทยว่า การแพทย์แผนโบราณหรือการแพทย์แผนไทยเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยมานับพันปี และด้วยวิถีชีวิตที่เป็นชาวพุทธ การดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บและตายจึงเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น การแพทย์แผนไทยจึงอาศัยแนวทางของพระพุทธศาสนาเป็นหลักด้วยเช่นกันและหลักการนั้นก็คือหลักที่ว่าความเจ็บป่วยมิได้มองแค่เชื้อโรค หากแต่มีสาเหตุมาจากสมุฏฐานสี่ประการ คือ ธาตุสมุฏฐาน ซึ่งประกอบด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม และไฟ^{๓๐}

สมพร บุษราธิจ กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีจิตบำบัด” ว่า พุทธวิธีจิตบำบัดเป็นการรักษาโดยอิงมนุษยวิทยา (Humanistic Approach) เกี่ยวกับปรัชญา การคิดอย่างมีเหตุผลและพระพุทธศาสนาจัดอยู่ในประเภทนี้ สรุปได้ความว่า การนำพระพุทธศาสนาใช้ในการทำจิตบำบัดทำได้สองทาง คือ การศึกษาปฏิบัติธรรมโดยตรง มีเป้าหมายคือการบรรลุธรรม เข้าถึงภาวะที่จิตสงบ สันทุกข์ และอีกทางหนึ่งนั้นเป็นการนำหลักพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ ซึ่งเป้าหมายของการรักษา (การปฏิบัติธรรม) คือ การค้นหามะไรที่ค้างอยู่ในใจบ้าง ขจัดสิ่งตกค้างอันเป็นสิ่ง

^{๒๘} พุทธทาสภิกขุ, ธรรมศาสตร์: ปรัชญาแห่งความพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร: มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค, ๒๕๕๐.), หน้า ๑๗-๑๘, ๒๑.

^{๒๙} โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, “แนวคิดไทยเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วยในภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม ๒”, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๖.), หน้า ๓-๖๔.

^{๓๐} เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ, “การแพทย์แผนไทย การแพทย์แบบองค์รวม”. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๓๙.), หน้า ๓๔.

ปนเปื้อนออกไปจากใจ เมื่อใจสะอาดมี สิ่งปนเปื้อนน้อยลงเท่าใดการรับรู้ โลกการรู้จักชีวิตก็จะเป็นจริงมากขึ้น สิ่งเร้าต่างๆ ที่เคยทำให้จิตใจวุ่น ไม่สงบ ก็ไม่มีอิทธิพลอีกต่อไป เป็นใจที่สงบ เอิบอิ่ม รู้จักโลก รู้จักชีวิตตามที่เป็นจริงและมีสุขภาพจิตสมบูรณ์^{๓๑}

สิวลี ศิริไล การศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์และเกณฑ์ตัดสินปัญหาจริยธรรมทางการแพทย์ ในสมัยปัจจุบัน โดยการศึกษาด้านเอกสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างของพุทธจริยศาสตร์ในประเด็นเกี่ยวกับความดี ความจริงสูงสุดของชีวิต บ่อเกิดของความดีความจริง เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมทางพุทธศาสนาเถรวาท และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจเลือกการกระทำของแพทย์ พร้อมทั้งสัมภาษณ์พระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาเถรวาทผลการศึกษาพบว่า โครงสร้างของพระพุทธจริยศาสตร์สามารถนำไปเป็นประโยชน์ทางการแพทย์ ในการดูแลรักษาผู้ป่วยได้อย่างสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของคนไทยได้อย่างเหมาะสม^{๓๒}

๒. งานวิจัย/วิทยานิพนธ์

พระมหาปองปริดา ปริบุญโณ (จำปาศรี) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การป้องกันและการรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา” พบว่า พระพุทธศาสนาได้แบ่งโรคเป็น ๒ ประเภท คือ โรคทางกาย และโรคทางใจ รวมทั้งศึกษาถึงการรักษาและการป้องกันโรคดังกล่าวโดยปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ผลการศึกษา พบว่า วิธีการรักษาโรคทางกาย ๓ วิธี คือ การรักษาทางการแพทย์ การใช้ธรรมชาติบำบัด และการรักษาด้วยพลังจิต และพบวิธีการรักษาโรคทางใจด้วยการเจริญวิปัสสนา คือ การใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นแจ้งตามความเป็นจริง ในสังขาร^{๓๓}

พระอธิการไพศาล กิตติภทโท (บำรุงแคว้น) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในการบำรุงรักษาจิตผู้ป่วย” พบว่า ร่างกายและจิตใจทั้งสองนี้มีความสัมพันธ์กัน เมื่อมนุษย์ป่วยทางด้านร่างกาย จิตใจก็พลอยกระทบกระเทือนไปด้วย ในทำนองเดียวกัน เมื่อมนุษย์ไม่สบายใจ ร่างกายก็พลอยกระทบกระเทือนไปด้วย การบำบัดรักษาต้องดำเนินควบคู่กันไปทั้งด้านร่างกายและจิตใจ บางคนป่วยใจมากกว่าป่วยกาย เมื่อจิตใจสำคัญกว่าร่างกาย เช่นนี้ พระพุทธศาสนาจึงเน้นเรื่องการดูแลจิตใจเป็นสำคัญ การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบำบัดดูแลผู้ป่วยด้านจิตใจ เป็นวิธีทางบำบัดรักษาที่มีเหตุผลทางวิทยาศาสตร์รองรับส่งผลให้การบำบัดโรคทางกายหายได้ไวหรือไม่ลุกลามไป การศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับการแพทย์และการเยียวยา ๒ ด้าน คือ ด้านสัจธรรม คือการดูแลรักษาชีวิตตามธรรมชาติ กับด้านจริยธรรม คือ

^{๓๑} สมพร บุขราทิจ, ศ.นพ., **พุทธวิธีจิตบำบัด**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นันทพันธ์, ๒๕๔๒.), หน้า ๒๗๒-๒๗๓.

^{๓๒} สิวลี ศิริไล, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ จริยธรรม และเกณฑ์ตัดสินปัญหาจริยธรรมทางการแพทย์ในสมัยปัจจุบัน”, **รายงานการวิจัย**, (ภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๑.), หน้า ๔.

^{๓๓} พระมหาปองปริดา ปริบุญโณ, “การป้องกันและการรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.), หน้า ๕.

การดูแลรักษาโรคที่เกิดขึ้นทั้งทางกายและจิตใจด้วยการเน้นการกระทำที่ถูกต้องดีงามเป็นประโยชน์ แก่คนไข้อย่างแท้จริง^{๓๔}

เกศณี ลิ้มบุญสืบสาย ได้วิจัยการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของหมอชีวกโกมารภัจจ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุสาสุรว่าแพทย์ที่มีคุณธรรมอย่างนี้ รัฐธรรมะอย่างนี้ จะสามารถทำให้คนไข้สบายใจ สามารถสอนและพูดจาให้คนไข้สบายใจ อยู่เหนือความเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่กลัวความตาย มีความสบายใจก็ จะทำให้ผู้ป่วยหายได้เร็วเพราะความสบายใจ เป็นธรรมปิติแพทย์จึงควรเป็นธัมมิก แพทย์คือมีธรรมะ เผยแพร่ธรรมะ แล้วใช้ธรรมะนั้นให้เกิดแก่ผู้ป่วย^{๓๕}

สร้อยสุตา อัมอรุณรักษ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง“ผลของการฝึกอานาปานสติภาวนาที่มี ต่อภาวะสุขภาพจิต” โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างของบุคคลทั่วไปที่ เข้าอบรมอานาปานสติภาวนา ณ ธรรมาศรมนานาชาติ สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นชาย ๓๘ คน หญิง ๒๕ คน ผลการศึกษา พบว่า ภายหลังจากการเข้าอบรมแล้วสุขภาพจิตของผู้ เข้าอบรมที่มีภาวะสุขภาพจิตอยู่ในเกณฑ์ปกติ มีลักษณะไม่เปลี่ยนแปลง แต่ก็มีแนวโน้มว่าดีขึ้นกว่าก่อนเข้าอบรม กลุ่มที่มีแนวโน้มของภาวะจิตไม่ดี ตอบว่ารู้สึกดีขึ้นในทุกด้าน ส่วนผู้ที่มีการรับรู้ผิดปกติเห็นว่าเหมือนเดิม^{๓๖}

ศศิธร เขมาภีรัตน์ ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย จากการศึกษา พบว่า พระพุทธศาสนาแบ่งโรคเป็น ๒ ประเภท คือ โรคทางกาย และโรคทางใจ การแก้ปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วยมี ๒ แนวทาง คือ การป้องกันและการรักษา ๑) การป้องกัน พระพุทธองค์ ทรงใช้หลักปฏิบัติในการดูแลรักษาสุขภาพทั้งทางกายและทางใจอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำ ๒) การรักษา พระพุทธศาสนา กล่าวถึงการรักษาโรคทางกาย ๓ วิธี ได้แก่ การรักษาทางการแพทย์ การใช้ธรรมบำบัด และการรักษาด้วยพุทธานุภาพ ส่วนการรักษาโรคทางใจ ๓ วิธี ได้แก่ การพิจารณาหาเหตุผล คุณ โทษ การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน และการคบกับภิกษุสงฆ์^{๓๗}

นภาพร น้าเบญจพล “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ไทยที่มีต่อสาธารณสุขมูลฐาน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนครราชสีมา” วิทยานิพนธ์นี้ ศึกษาเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับสาธารณสุขมูลฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยละเอียด ทั้งนี้ในเรื่องการรักษาโรค การรักษาพยาบาล การดูแลสุขภาพแวดล้อม สุขภาพอนามัยของพระสงฆ์เอง พร้อมทั้งได้ศึกษาถึงเภสัชต่างๆ การส่งเสริมโภชนาการในสมัยพุทธกาล การพยาบาลผู้ป่วย การรักษาสิ่งแวดล้อมและฟื้นฟูสุขภาพชุมชน

^{๓๔} พระอธิการไพศาล กิตติภทโท (บำรุงแก้ววัน) , “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในการบำรุงรักษาจิตผู้ป่วย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.), หน้า ๔.

^{๓๕} เกศณี ลิ้มบุญสืบสาย, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของหมอชีวกโกมารภัจจ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุสาสุร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.), หน้า ๑๒๖.

^{๓๖} สร้อยสุตา อัมอรุณรักษ์, “ผลของการฝึกอานาปานสติภาวนาต่อภาวะสุขภาพจิต”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.), หน้า ๗.

^{๓๗} ศศิธร เขมาภีรัตน์, “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.), หน้า บทคัดย่อ.

ในสมัยพุทธกาล เช่น ลัวม กุฎิ วิหาร ที่นอน การรักษาความสะอาดในที่อยู่อาศัย ส่วนภาคสนามนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษากลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นพระสงฆ์ในจังหวัดนครราชสีมาที่มีบทบาทต่อสาธารณสุขมูลฐาน ผู้วิจัยพบว่า พระสงฆ์เคยสนับสนุนงานสาธารณสุข ช่วยแนะนำชาวบ้านให้ไปใช้บริการที่สถานบริการสาธารณสุข การรู้จักใช้ยาและการรักษาพยาบาลเบื้องต้น การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การรักษาสุขภาพอนามัย พระสงฆ์ส่วนใหญ่เห็นว่า พระสงฆ์ควรมีบทบาทด้านการช่วยเหลือสนับสนุนการสาธารณสุขมูลฐานแก่ชุมชน ผู้วิจัยได้เสนอว่า หน่วยงานสาธารณสุขมูลฐานควรกระจายงานไปยังหมู่พระสงฆ์ โดยติดตามประเมินผลประสานระหว่างหน่วยงานและสถาบันสงฆ์จะทำให้งานสาธารณสุขมูลฐานของไทยได้ ผลดียิ่งขึ้นอันเป็นประโยชน์ต่อชาวไทย^{๓๘}

อุทัยวรรณ เลาประเสริฐสุข ได้ทำการศึกษาเรื่อง “พุทธวิธีบรรเทาทุกข์ยามเจ็บป่วย” พบว่าแนวทางการแก้ปัญหาความเจ็บป่วย ตามวิธีของพระพุทธเจ้าว่ามีอยู่ ๒ ระดับ คือ ระดับโลกียะเป็นพุทธวิธีที่ทรงมีเป้าหมายเพื่อการบรรเทาทุกข์ยามเจ็บป่วย และระดับโลกุตระ เป็นพุทธวิธีที่ทรงมีเป้าหมายเพื่อการดับทุกข์ คือบรรลุพระนิพพาน โดยทั้ง ๒ วิธีนี้ สามารถนำไปเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม และมีความจำเป็นกับความต้องการของแต่ละบุคคลได้อย่างดียิ่ง พระพุทธเจ้าทรงมีแนวทางในการแก้ปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วย ๒ แนวทางใหญ่ๆ คือ ๑. การป้องกันด้วยการดูแลรักษาสุขภาพอนามัยอย่างครบถ้วนทั้งทางด้านกายภาพและจิตภาพ ๒. การรักษาโรคด้วยพระธรรมโอสธ ซึ่งทรงนำเอาหลักธรรมชั้นสูงหมวดต่างๆ ที่ทรงได้จากการตรัสรู้มาบำบัดรักษาโรค^{๓๙}

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่กล่าวมานี้พอสรุปได้ว่า การรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วย การรู้ชื่อโรค การรู้จักชื่อยา และการวินิจฉัยโรคที่เกิดจากสาเหตุต่างๆ นั้น ล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อกันและกันระหว่างโรคกับหลักเวชกรรมและการรักษาพยาบาลตามแนวแพทย์แผนไทยทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ดังนั้น หมอที่ทำการรักษาจะต้องรู้และเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างโรคและหลักเวชกรรมการรักษาพยาบาลเป็นอย่างดีจึงจะทำการรักษาผู้ป่วยให้หายหรือบรรเทาเบาบางจากอาการเจ็บป่วยทั้งทางกายและทางใจได้

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) ซึ่งมีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

๑.๖.๑ ศึกษาค้นคว้าเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ ศึกษาหลักเวชกรรมตามแนวพุทธในพระไตรปิฎก โดยศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

^{๓๘} นภาจรี นำเบญจพล, “บทบาทของพระสงฆ์ไทยที่มีต่อสาธารณสุขมูลฐาน: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนครราชสีมา”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙.), หน้า ๙.

^{๓๙} อุทัยวรรณ เลาประเสริฐสุข, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธี บรรเทาทุกข์ยามเจ็บป่วย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.), หน้า ๗.

๑.๖.๒ ศึกษาค้นคว้าเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโรคตามหลักเวชกรรมแนวพุทธกับการรักษาพยาบาลตามแนวแพทย์แผนไทย โดยศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ บทความ สิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๑.๖.๓ วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ เกิดองค์ความรู้และมีความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างโรคตามหลักเวชกรรมแนวพุทธในพระไตรปิฎก

๑.๗.๒ สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโรคกับหลักเวชกรรมและการรักษาพยาบาลตามแนวแพทย์แผนไทยมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างแท้จริง